

FOTO: ANN-SOFI ROSENKVIST/IMAGEBANK SWEDEN SE

SVENSKA SPRÅKET

Sverige är ett mångspråkigt land, men svenskan är och har alltid varit majoritetsspråket och landets huvudspråk. Här tecknar Catharina Grünbaum en bild av svenska språket från vikingatiden till nutid, dess utveckling, särdrag och ställning.

Riksspråket i Sverige är svenska. Det är modersmålet för uppskattningsvis 8 av landets inemot 10 miljoner invånare. Svenska talas också av omkring 300 000 finlandssvenskar, varav 25 000 på det svenskspråkiga Åland.

I Finland är svenska, av historiska skäl, ett av de två nationalspråken. (Det andra är finska.) Finland var fram till 1809 en del av det svenska riket.

I Estland fanns sedan medeltiden en svenskspråkig befolkning. Efter andra världskriget återstår bara en spillra av den.

Från mitten av 1800-talet och fram till i dag har mer än en miljon utvandrat från Sverige, främst till Nordamerika. Man räknar med att svenska talas av några hundra tusen på skilda håll i världen.

Trots svenskans helt dominerande ställning är Sverige inte ett enspråkigt land. Samerna i norr har alltid varit en

inhemsk minoritet, och landet har haft en finskspråkig befolkning ända sedan medeltiden. I dag har *finska* och *meänkieli* (*tornedalsfinska*) med tillsammans uppskattningsvis 250 000 talare i landet, liksom *samiska* lagstadgad ställning som inhemska minoritetsspråk, och även *romani*, *jiddisch* och *de dövas teckenspråk* har en form av lagstadgad minoritetsspråksstatus.

De senaste årtiondenas invandring och inströmning av flyktingar gör att det i dag talas minst 150 olika språk i landet. Flest talare har i dag arabiska med minst 150 000 talare. (I Sverige förs ingen officiell statistik över språktillhörighet.)

Svenskan och dess släktingar

Svenskan är ett nordiskt språk, en germansk gren av det indoeuropeiska stamträdet. Dess syskon är danskan och norskan, medan de andra nordiska

språken isländska och färöiska snarare kan betraktas som halvsyskon som bevarat mer av sina ursprungliga drag. Engelska och tyska blir med detta sätt att se närmast kusiner.

Släktskapen med andra indoeuropeiska språk blir särskilt tydlig när man möter de så kallade *arvorden* som vi har från vårt gemensamma ursprung. Det är ord som *fader*, *moder*, *hus*, *mus*, *hund*, *ko*, *öga*, *öra*, *näsa*, *blod*, *dag*, *natt*, *sten*, *ben*, *jord*, *vatten*, *ung*, *ljuv*, *äta*, *dricka*, *leva*, *dö*.

Hur låter svenska?

Det drag som ett utländskt öra först uppmärksammar är att svenskan är ett melodiskt språk med fallande och stigande toner och med växling av ordaccenten: /'hunden/, /'ra:dhu:s/, /'å:terställa/, /pro'ble:m/, /problem'a:tisk/, /fotograf'i:/. ▶

SVENSKA ALFABETET

Det svenska alfabetet har 29 tecken och avslutas med å, ä och ö. V och w uttalas på samma sätt, s och z likaså.

A	B	C	D	E
F	G	H	I	J
K	L	M	N	O
P	Q	R	S	T
U	V	W	X	Y
Z	Å	Ä	Ö	
a	b	c	d	e
f	g	h	i	j
k	l	m	n	o
p	q	r	s	t
u	v	w	x	y
z	å	ä	ö	

DET INDOEUROPEISKA ARVET

Det indoeuropeiska arvet är synligt i ordet *syster*, danska *søster*, isländska *systir*, engelska *sister*, tyska *schwester*, nederländska *zuster*, ryska *sestra*, franska *soeur*, latin *soror*, sanskrit *svasr*.

KLASSISK SVENSK
TUNGVRICKARE

Sju sjösjuka
sjömän
på skeppet
Shanghai,
sköljde sju
skjortor i sjön.

FOTO: KEISEY MCNEAL/ABC VIA GETTY IMAGES

Många och långa vokalljud tillsammans med fallande och stigande tonläge gör att svenskan upplevs som ett melodiskt språk så som det parodieras i Mupparna.

- En bokstavsföljd som *turen* kan uttalas på två sätt. Substantivet *turen* 'the cage' har accent 1, med hela trycket på *bur-*: /'bu:ren/. Participformen *turen* 'carried', av verbet *bära*, har däremot accent 2, med bitryck på andra stavelsen: /'bu:ren/.

Vad som särskilt faller i öronen är de många svenska vokalljuden, a, o, u, å, ä, e, i, y, ä, ö, som kan vara både långa och korta.

Vokallängden är i svenskan ofta betydelseskiljande: *mat* 'food' (långt a), *matt* 'dull' (kort a), *ful* 'ugly' (långt u), *full* 'full' (kort u).

Vad utlänningar också lägger märke till är det speciella svenska u-ljudet. U uttalas inte som i tyskans *Buch* (eller engelskans *boot*), utan som ett mellanting mellan vokalerna i *Buch* och *grün*. U:et kan vara kort, som i *hund*, och långt, som i *hus*.

Mer i ögonen än i öronen faller bokstavstecknen å, ä och ö. Å står för samma vokalljud som i engelskans *more* och *hot*. Ä motsvaras av vokalerna i *care* och *best*. Ö står för samma ljud som i franskans *bleu* /-ö/, *bœuf* /-öff/ och *chauffeur* /-ö:r/.

I svenskan förekommer också kombinationer av konsonanter som kan vara svåra att uttala för många utlänningar: *vrak*, *sprängts*, *östgötsk*.

Bokstavskombinationerna *sj*, *skj* och *stj* uttalas /ʃ/, som till exempel i engelskans *she*. Exempel: *sjö* 'sea', *sjuk* 'sick', *skjorta* 'shirt', *stjärna* 'star'.

Detsamma gäller *sk* framför de främre vokalerna e, i, y, ä, ö: *skepp* 'ship', *skinn* 'skin', *sky* 'sky', *skämmas* 'be ashamed', *sköld* 'shield'.

Det rikssvenska r-ljudet är ett tungspets-r, som i spanskan och italienskan (men inte lika tydligt artikulerat). I landets södra delar används tungrots-r, som i franskan.

Grammatiska särdrag

Svårast för utlänningar som lär sig svenska är den omvända ordföljden i meningar som börjar med något annat än subjektet. Verbet står alltid som andra satsled. Det heter alltså "Anna kommer i dag" men "I dag kommer Anna" (*inte* "I dag Anna kommer").

Ett nordiskt särdrag är den efterställda bestämda artikeln: *man-mannen* 'the man', *hus-huset* 'the house', *hundar-hundarna* 'the dogs'. Svenskan kan också ha dubbel bestämd form: *det lilla huset* 'the little house'.

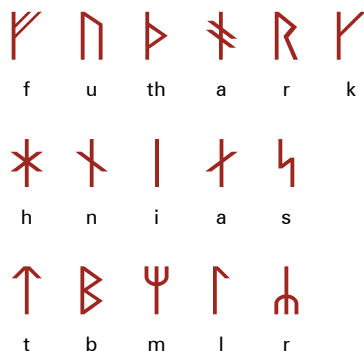
De nordiska språken kan bilda en särskild passivform med -s: "brevet skrevs", "brevet har skrivits" 'was written'.

Det äldre systemet med tre grammatiska genus, *han*, *hon*, *det*, har i rikssvenskan reducerats till två: *den* och *det*. Det heter alltså *båten* – *den*, *huset* – *det*.

Där könet är avgörande används dock maskulina och feminina pronomen: *mannen* – *han*, *kvinnan* – *hon*, *hingsten* – *han*, *stoet* – *hon*. En relict är syftningen på klockan: *Hur mycket är hon? Hon är halv två*.

RUNSVENSKA

Futhark kallas runalfabetet efter de sex bokstäverna i den första gruppen. Här visas den 16-typiga vikingatida futharken i sin vanligaste form, de så kallade svensk-danska runorna eller normalrunorna.

Bokstav betyder 'streck man ristar i bokträ'. Trä var det vanligaste materialet, men sten har bevarats bättre.

FOTO: BENGT A LUNDBERG/RISANTIKVARIAMBEDET

Runstenen vid Gripsholms slott i Södermanland berättar om en stor känd vikingafärd österut på 1000-talet. Ledaren hette Ingvar. Resan slutade illa – alla dog i Särkland, det vill säga saracenernas eller muslimernas land, vars huvudstad var Bagdad.

”Tola lät resa stenen, mor till Harald, (färde)broder till Ingvar”, så inleds texten. Därefter följer en vers på ett forn-nordiskt versmått med bokstavsrim. Texten skall läsas så:

Thair furu trikila De foro manligen
fjari at kuli fjärran efter guldet
auk austarla och österut
arni kafu gåvo örnen,
tuu sunarla dogo söderut
a sirklanti i Särkland

Ge (åt) örnen betyder 'ge örnen att äta', det vill säga 'slå ihjäl fiender'.

► Under de senaste åren har man också börjat använda ett nytt könsneutralt pronomen *hen*, dels som ersättning för sammanställningen *han eller hon*, dels om personer som inte vill kategoriseras som vare sig man eller kvinna.

I dagens svenska har verben samma form i singularis och pluralis: *jag är, vi är; jag tar, vi tar*. De gamla pluralformerna möter man numera nästan bara i psalmer och i den svenskspråkiga specialiteten snapsvisa: "Vi äro små humlor som ta oss en geting."

Däremot har svenskan bevarat substantivens olika pluralformer: *kyrka–kyrkor, hund–hundar, gäst–gäster, äpple–äpplen, hus–hus, man–män, mus–möss*.

När svenskan blev svenska

Under perioden från Kristi födelse fram till 800-talet var språket i Norden i stort sett ett och samma, kallat *urnordiska*. De språkliga dokumenten från den tiden består av ett litet antal runinskrifter.

Under vikingatiden (800–1050) talade man fortfarande ett på det hela taget gemensamt språk, ofta kallat "dansk tunga", men samtidigt börjar vissa särdrag som skiljer svenskt, danskt och norskt språk göra sig gällande. Från 1000-talet har vi flera tusen runstenar som vittnar om språkutvecklingen. Inskrifterna är ofta ganska likartade, av typen "Holmfast reste denna sten efter Holmbjörn, sin broder, en god ung man. Öpir ristade". Många stenar berättar dock om gärningar hemma och om färder i öster- och västerled. Runstenarnas språk kallas *runsvenska*.

Den runsvenska perioden följs av den *fornsvenska*, som omfattar hela medeltiden och avslutas vid reformationen på 1500-talet. Runskriften ersätts nu av det latinska alfabetet. Det språk vi möter i de allra äldsta uppteckningarna av landskapslagarna från början av 1200-talet visar att svenskan och danskan har blivit skilda språk.

Inflytande från andra språk

Svenskan har alltid varit öppen för lån utifrån men har ändå överlevt som eget språk. Med kristendomen på 1000-talet kom en rad ord från latin och grekiska som *kyrka, präst, mässa, paradís*.

Under medeltiden fortsätter inflytandet från kontinenten. Kring kungen och

hovet uppstår underhållningslitteratur som riddarromanerna på vers och propagandatexter som rimkrönikorna. Klostersväsendet kommer i gång med översättning av religiös litteratur. Birgittinklostret i Vadstena blir ett andligt centrum med en omfattande textproduktion. Städer växer fram med handel och hantverk. Ord lånas in och ord skapas när allt detta nya ska återges på svenska. Latinets komplicerade meningsbyggnad och omständliga fraser sätter en prägel på skriftspråket som har fortlevt ända fram till vår tid.

Den största påverkan som svenska språket någonsin har utsatts för kommer emellertid från tyskan, genom Hansans stadskultur. Nu ersätts det gamla *vindögat* i taket, 'window', med *fönster* i väggen. *Eldhuset* blir *kök, mön*, 'maid', blir *jungfru, börja* blir *begynna, gälda* blir *betala, mål* och *tunga* blir *språk*. I de nya städerna finns *rådhus, borgerskap, väktare, fängelse, fogde* och *bödel. Köpmän* sysslar med *varor, vikter, mynt* och *räkenskap*. Bland yrkena märks *skräddare, skomakare, slaktare, krögare*.

Den tyska inlåningen pågår medeltiden igenom, liksom under reformationen på 1500-talet, när Sverige antar den lutherska läran, och den fortsätter under trettioåriga kriget på 1600-talet.

Vetenskapens och den högre undervisningens språk är länge det internationella latinets. Men under 1600-talet, när Frankrike under "solkungen" Ludvig XIV blir Europas ledande nation, börjar franskan bli statusspråk och blir det än mer under kulturens och upplysningens århundrade 1700-talet.

Lånorden vittnar om vilken sorts kultur det var som lånades in: *möbel, balkong, garderob, salong, mustasch, parfym, sås, kastrull, balett, ridå, pjäs, journalist, roman, modern*.

1800-talet är det århundrade då *engelskan* börjar flöda in med industrialiseringens, resornas och sportens ordföråd: *jobb, strejk, bojkott, räls, lokomotiv, turist, sport, rekord*.

När de nordiska länderna under början av 1800-talet har avslutat sitt sista krig med varandra uppstår en stark ideell samhörighet som ger upphov till den *skandinavistiska rörelsen* som under seklets andra hälft följs av det så kallade *moderna genombrottet* inom litteraturen. ►

UTLÅNADE ORD

Flera nordiska ord lånades under vikingatiden in i engelskan.

Window 'fönster', på danska och norska *vindue*, av ett äldre nordiskt *vindauga*, *vindöga*, 'öppning i taket'.

Starboard, av *steer* och *board*, från det nordiska *styrbord*, den sida på ett skepp där styråran är fäst.

Ett par svenska ord i andra språk är *ombudsman* 'representant' och *smörgåsbord*, på engelska *smorgasbord* 'stort, blandat hors d'oeuvre'.

LIKHETER MELLAN SPRÅK

Björken, ett träd med indoeuropeiska rötter, heter på danska *birk*, norska *bjerk*, isländska *björk*, engelska *birch*, tyska *Birke*, nederländska *berk*, ryska *bereza*, polska *brzoza*, lettiska *bērzs*, litauiska *beržas*, sanskrit *bhurja*.

Missionären Ansgar kom till handelsplatsen *Birka* i Mälaren på 800-talet. Själva ön heter än i dag *Björkö*.

HELIGA BIRGITTA

Den heliga Birgitta skriver här ner en av sina uppenbarelser.

Denna flitigt författande, politiskt aktiva och vittberesta kvinna (död 1373 i Rom), grundade Vadstena kloster, som blev en text- och översättarverkstad av stor betydelse för det framväxande svenska skriftspråket.

FOTO: ELISABET OMSÉN/TI

Kyrkomålning av Heliga Birgitta.

► Författare och konstnärer umgås flitigt över gränserna och lånar ord av varandra. Från danskan och norskan får vi under den här perioden *hänsyn*, *spydig*, *underfundig*, *förälskelse*, *rabalder*.

1900-talet är mer än något annat engelskans århundrade. Efter andra världskriget är engelskan i stort sett det enda långgivande språket men är det desto mer. Invandrarnas språk har givit få nedslag i svenskan, även om *kebab*, *pizza* och *cous-cous* numera hör till den svenska vardagen.

Riksspråk och dialekter

Det svenska riksspråket har utvecklats ur det språk som talades i Mälardalen och runt huvudstaden Stockholm. Där fanns förvaltningen och där fanns överklassen. Till stabiliseringen av skriftspråket bidrog också den första bibelöversättningen 1541 (Gustav Vasas bibel) som haft stor betydelse för språknormeringen och för litteraturen. En annan bidragande faktor var den ökade läskunnigheten hos befolkningen – prästerna hade från 1600-talets slut skyldighet att se till att folk kunde viktiga bibelställen och Luthers katekes.

Under 1700-talet uppstod en borgerlig bildad medelklass och med den början till dagens tidningsprosa. Nu skapades också ett svenskt vetenskapspråk; Sveriges framgångar med företrädare som *Carl von Linné* och *Anders Celsius* skulle spridas även till folket.

Utvecklingen av ett riksspråk fortsätter under de följande århundradena med inflyttningen till städerna, pressens framväxt, den allmänna skolundervisningen (den obligatoriska folkskolan inrättades 1842 med svenska som ett eget ämne), en skönlitteratur för den bildade allmänheten (*August Strindberg*, *Selma Lagerlöf* med flera), folkhögskolorna och folkrörelserna (där generationer av politiker lärde sig att tala och skriva offentligt), skriftspråksnormen i Svenska Akademiens ordlista och så småningom etermedierna.

Riksspråket och de regionala varianterna av riksspråken har i allt väsentligt samma ordförråd och ordböjning. Skillnaderna märks främst i uttal och intonation. Tydligast utmärker sig sydsvenskan och finlandssvenskan (som också har en rad avvikelser i ordförrådet), men även göteborgare, stockholmare, gotlänningar och norr-

länningar brukar vara lätta att identifiera. Man hör ofta från vilken landsända en person kommer.

Ren dialekt talas allt mindre. De få som i dag på sin hemort använder ett genuint lokalt mål brukar ta till en mer riksspråksanpassad variant när de möter folk från annat håll.

En speciell variant av svenska är den som uppstår i invandrardominerade områden i de större städerna, ibland lite svepande kallad Rinkebysvenska efter en förort till Stockholm. Denna förortsvenska är föränderligt ungdomsspråk med lokala skillnader och karakteriseras av inslag av flera olika invandrarspråk och av egen intonation, egna konstruktioner och översatta fraser.

Socialt betingade språkskillnader finns, men de är små i Sverige i jämförelse med många andra länder.

Finlandssvenskan

Svenskan i Finland är inte ett eget språk, men den har drag som avviker från rikssvenskan, framför allt i talet. Liksom svenskan i Sverige har den också en rad olika dialekter. Svenska talas på Åland, som är svenskspråkigt, i södra Finlands kustområden och längre norrut i Österbotten.

Karakteristiskt för svenskan i Finland är att den inte skiljer mellan accent 1 och accent 2. Rikssvenskar tycker att finlandssvenska låter "sjungande", medan finlandssvenskar säger detsamma om rikssvenskan.

Finlandssvenskan har i allmänhet ett mer bokstavs nära uttal än rikssvenskan. Slutbokstäverna i *Helsingfors* uttalas av många som r och s var för sig och inte som ett sj-ljud, som i rikssvenskan. *Djup* och *djur* har bevarat d:et i uttalet, där rikssvenskan säger /ju:p/ och /ju:r/. U-ljudet låter också annorlunda.

Vissa ord som i dag är mer eller mindre föråldrade i rikssvenskan är levande i finlandssvenskan, som *kännspak* 'karakteristisk', 'lätt igenkännlig', och *menföre* 'dåligt vägslag om vintern'. Andra skillnader i ordförrådet beror på inflytande från finskan, som *skyddsväg*, där rikssvenskan har *övergångsställe*.

Finlandssvenskan står under starkt tryck från finskan, både i fråga om ordlån och syntax, vilket är ett problem. Förutsättningen för att svenskan i Finland ska betraktas som ett fullvärdigt språk är att den går att använda även i Sverige. ►

ORTNAMN I FINLAND

finsk form	svensk form
Helsinki	Helsingfors
Turku	Åbo
Vaasa	Vasa
Tampere	Tammerfors
Tammisaari	Ekenäs
Porvoo	Borgå
Oulu	Uleåborg
Pori	Björneborg
Savonlinna	Nyslott

INVANDRADE ORD

Äldre vardagsord som kommit med invandrare är *tjej* 'flicka' och *jycke* 'hund' (från romani), *kola* 'dö' och *kul* 'roligt' (från finskan).

I invandrarområdenas svenska hör *guz* 'flicka' (från turkiskan) och *jalla!* 'skynda på!' (från arabiskan) till de mer allmänt kända.

Copyright: MEMFIS FILM
 Filmen Jalla! Jalla! från 2008.

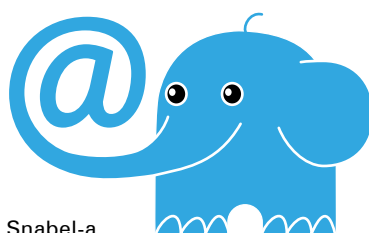

BILD: KIDLER
 Snabel-a.

FOTO: TIINA TAHVANAINEN/VISTALAND.COM
 Det officiella språket på Åland är svenska, som man kan se på dessa skyltar.

- Många finländska ortnamn har både en svensk och en finsk form: *Helsingfors/Helsinki, Åbo/Turku, Vasa/Vaasa*. När man använder svenska används de svenska namnformerna. Det gäller även om den som talar eller skriver har finska som modersmål.

Svenskan under 1900-talet

Både det talade och det skrivna språket har under det senaste århundradet kommit att präglas av en inbördes utjämning. Det ökade läsandet har lett till att skriftspråket har påverkat talspråket, och genuina uttalsformer försvinner allt mer: *å>av, tappa'>tappade, hunn>hunden, massäck>matsäck, körrgårn>kyrkogården*. Till denna utveckling bidrar också det vårdade talspråket i etermedierna.

Samtidigt har talspråket påverkat skriftspråket, som blivit allt ledigare med kortare meningar, enklare meningsbyggnad och vardagligare ordförråd. Den utvecklingen har letts av både skönlitteraturen och medierna. Många ord som för ett halvt sekel sedan tillhörde lägre stil går i dag att använda i neutral, ledig prosa. Ord som *tjej* och *kille* är för yngre generationer normalbeteckningar för *pojke* och *flicka*, medan de för de allra äldsta fortfarande är ren slang eller åtminstone starkt vardagliga.

Inte heller upprätthålls numera någon högre stil med ålderdomligare ord och ordformer och komplicerad syntax. Såväl nya lagar som den nya officiella bibelöversättningen av år 2000 är skrivna på vårdad samtidssvenska.

Mycket arbete läggs ner på att avbyråkratisera den offentliga förvaltningens språk i syftet att göra det tillgängligt för medborgarna. Det snåriga EU-språket uppfattas som ett hot mot den demokratiserade offentliga svenskan, och språkvårdarna vid den svenska översättningsenheten vid EU-kommissionen i Bryssel har fört en hård kamp för att översättningarna ska ske till god och begriplig svenska och inte präglas av källspråket (som oftast är franska eller engelska).

Engelskan är det främsta långivande språket, i Sverige som i många andra delar av världen. Särskilt inom näringslivet, datateknik och ungdomskultur har engelskan hög prestige, och mycket lånas in mer eller mindre osmält: *management, outsourcing, e-mail, techno, wannabe*.

Det finns emellertid också ett ganska utbrett motstånd mot alltför mycket ren engelska. Språkvården arbetar här efter två linjer, nämligen att antingen ersätta lånorden: *computer>dator, airbag>krockkudde, e-mail>e-post, web site>webbplats*, eller anpassa dem: *mej!, mejla, sajt, hackare, mobba, mobbning*.

Den stora nybildningen av ord sker ändå med inhemskt ordmaterial. Svenskan bildar gärna sammansättningar. Många ord har uppstått på svensk botten, som *föräldravandring, kretsloppssamhälle, avknoppning, båtluffa, svartbygge, snabel-a '@'*.

Andra är skapade med inhemska medel fastän själva begreppet är lånat ►

TYPISKT SVENSKT?

Snipp och Snopp: lika eller olika? är en barnbok av Tony Cronstam från 2015. Boken tar fasta på att även om vi ser olika ut så är vi alla lika bra.

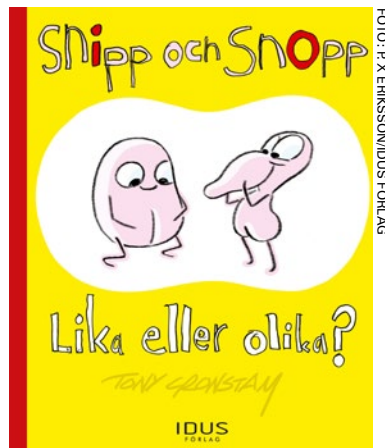

FOTO: P. X. ERIKSSON/IDUS FÖRLAG

Sveær eghe konung at taka ok sva vrækæ.

'Svearna äga taga konung och likaså vræka (avsätta)'.

Ur Äldre Västgötalagen, 1280-talet.

FOTO: EMELIE ASPLUND/IMAGEBANK SWEDEN/SE

Ordet *lärare* är könsneutralt.

- (så kallade översättningslån): *kärnkraft* 'nuclear power', *såpopera* 'soap opera', *hemsida* 'home page', *frosta av* 'defrost', *skogsöd* 'Waldsterben'.

Jämställdhet i språkbruket

Sverige är ett av de länder i världen där arbetet och synen på jämställdhet mellan könen nått längst. I språkbruket tar sig denna strävan uttryck genom att tidigare uttalat maskulina avledningsändelser i dag är könsneutrala, medan de kvinnliga efter hand blivit ovanliga. Sålunda betecknar nu den förut maskulina ändelsen *-are* båda könen. *Lärare*, *författare*, *bagare* har ersatt *lärarinna*, *författarinna*, *bagerska* om kvinnor som utövare av yrket eller verksamheten. Motsvarande gäller *konduktörer*, *direktörer* och *ambassadörer*, som i dag är *konduktörer*, *direktörer* och *ambassadörer*. Helt genomförd är dock inte övergången: vi har fortfarande *servitriser*, *skulptriser* och *aktriser*.

Efterleden *-man* byts i vissa fall ut. En kvinnlig *riksdagsman* kallas *riksdagsledamot*, en kvinnlig *forskare* kallas just så, inte *vetenskapsman*. *Talesman* blir ibland *talesperson* efter engelskt mönster ('spokes person'). Men *ombudsman* och *nämndeman* är ännu orubbade, och sådana är ofta kvinnor.

Kvinnor får heller inte längre en titel efter sin mans yrke. *Överstinnor* och *professorkor* är i dag ett utdött släkte.

Det kvinnliga könsorganet har fått en nyskapad anständig benämning efter att länge ha saknat en sådan. *Snippa* är ordet, och det används inte minst av barn. (Ordet *snopp* har länge använts för pojars könsorgan.)

Har svenska språket en själ?

Kontrasten mellan svenskan och språket på kontinenten framträder tydligt i arbetet med översättningen av EU:s regelverk. Där franskt och tyskt myndighetsspråk excellerar i långa och komplicerade meningar föredrar svenskan kortare meningar med enkla bisatser. Det går naturligtvis att uttrycka sig hur invecklat som helst på svenska, och det sker också, men det latinska inflytandet på den svenska juridiska stilen har alltid haft en motvikt i det nordiska arvet från landskapslagarna med sin muntliga berättande stil. Somliga utländska språkbrukare finner denna svenska syntax alltför litet avancerad, i alla fall för argumenterande sammanhang, medan andra tvärtom uppskattar dess raket och enkelhet.

Det svenska ordbildningssystemet med sina rika möjligheter till sammansättning skapar långa och ibland svårbegripliga ord som kan ersätta hela satser eller fraser. Ord som *resursallokering*, *ståndpunktstagande*, *kvittblivningsproblematik*, *känslöidentifikation* favoriseras i myndighetspråk och fackspråk.

Å andra sidan kan sammansättningar skapa nya begrepp med ett eget uttrycksvärde: *fulöl* 'bad beer', *kramgo* 'cuddly', *skåpsupa*, 'indulge in secret drinking', *strulputte*, 'messer-upper', *räknenisse*, 'bean-counter'.

Stora delar av den svenska lyriken bärs upp av unika sammansättningar. Och ingen översättning torde riktigt återge tonen i något så vardagligt svenskt som *solvarma smultron med kylskåpskall fil*.

NYORDSLISTA

faktaresistens

Förhållningssätt som innebär att man inte låter sig påverkas av fakta som talar emot ens egen uppfattning, som i stället grundas på till exempel konspirations-teorier (2001).

klickokrati

Ett samhälle där journalistik och politik styrs av vad internetanvändarna föredrar, till exempel genom att klicka på gilla- och delaknappar på nätet (2007).

svajpa

Styra till exempel en dator eller en mobiltelefon genom att dra med fingret på skärmen (2010).

Varje år sammanställer Språkrådet och Språktidningen en lista över svenska nyord.

KÄLLA: UTDRAG UR NYORDSLISTAN 2015

► **Språkvård i Sverige**

Den svenska språkvården har en lång tradition, från de första bibelöversättningarna till dagens skapare av svenska data-termer.

Språkvårdens uppgifter är och har varit att skapa stabilitet i stavning, böjning och grammatik, att motverka krångel-språk och att ersätta eller anpassa lån-ord så att det blir god svenska av dem.

De båda enväldiga kungarna Karl XI och Karl XII gav order till sina ämbetsmän att skriva en ren och begriplig svenska. Georg Stiernhielm, "den svenska skaldkonstens fader", ville se de många franska modeorden ersatta med rena nordiska, och han återupplivade till glädje för eftervärlden gamla nordiska ord som *alster*, *fräck*, *gladlynt*, *slöjd* och *tryta*.

Den raljante Olof von Dalin lade på 1700-talet grunden till det lediga journalistspråket och influerade sin elev den blivande kung Gustav III (som ändå mest talade franska) att arbeta för en renare svenska. Resultatet blev *Svenska Akademien* (1786), som står bakom det stora verket *Svenska Akademiens ordbok* och fortlöpande ger ut den normerande *Svenska Akademiens ordlista*. År 1999 publicerades *Svenska Akademiens grammatik*, som tillsammans med ordboken gör svenskan till ett av de bäst beskrivna språken i världen.

Språkrådet (inom myndigheten *Institutet för språk och folkminnen*) har hand om värden av allmänspråket. Språkrådet ger ut skrivregler, ordböcker och handledningar samt bedriver en omfattande kostnadsfri rådgivning till allmänheten. Rådet samarbetar också med sina systerorganisationer i de andra nordiska länderna. Språkrådet har också uppgiften att se efter hur *språklagen* (se högerspalten) efterlevs.

Den tekniska terminologin sköts av *Terminologicentralen TNC*, som också svarar för stora termbankar, framför allt *Rikstermbanken*. Andra terminologiska organ är *Svenska datatermgruppen* och *Svenska läkaresällskapet kommitté för medicinsk språkvård*.

Myndigheternas krångelsvenska motarbetas i dag av *Klarspråksgruppen* vid Språkrådet. Sverige är här ett föregångsland. De svenska metoderna har spritt sig till flera andra länder och till EU-administrationen med kampanjer som "Plain language" och "Fight the fog".

Sveriges Radio-TV har egna språk-

vårdare, och flera stora dagstidningar i Sverige och det svensktalande Finland har språkvårdsansvariga som svarar för de språkliga riktlinjerna.

De samarbetar alla med varandra i *Mediespråksgruppen*.

Alla de språkvårdande organen överlägger med varandra i *Språkvårdsgruppen*, där ofta samsyn råder.

Har svenskan en framtid?

I dag talar de nordiska språkvårdsorganen med oro om något man kallar *domänförlust*, det vill säga att ett språk förlorar terräng till ett annat. Det andra språket är förstuds engelskan, och domänerna som är i fara är i första hand vetenskapsspråket och en del andra fackspråk. Åtskilliga företag med bolag i andra länder har i dag engelska som koncernspråk. De flesta vetenskapliga avhandlingar skrivs i dag på engelska. Även delar av universitetens undervisning sker på engelska, som ett led i globaliseringen.

Det är emellertid allvarligt om de som leder samhällsutvecklingen inte kan delta i det offentliga samtalet på sitt eget modersmål därför att de saknar svenska ord. Det är en fara för svenska språket, som då inte räcker till för tillvarons alla sidor, och det är en fara för demokratin.

Denna fara har tagits på allvar, och det resulterade år 2009 i en *språklag* som slår fast att svenska är landets huvudspråk och dess officiella språk i internationella sammanhang. Svenskan är det språk som ska kunna användas inom alla samhällsområden. Det medför att alla som är bosatta i Sverige har laglig möjlighet att lära sig svenska. Svenskan ska vara det gemensamma språket inte bara för de infödda utan också för de 20 procent som är födda utomlands.

I språklagen slås också fast att svenskan ska vara ett komplett och samhällsbärande språk, det vill säga att det ska innehålla allt som behövs, inte minst fackterminologi, för att samhällets olika funktioner ska kunna avhandlas på det. Myndigheternas språk, den offentliga svenskan, ska vara vårdad, enkel och begriplig.

Samma språklag fastställer också allas rätt till språk: att utveckla och tillägna sig svenska språket, att utveckla och bruka det egna modersmålet och ►

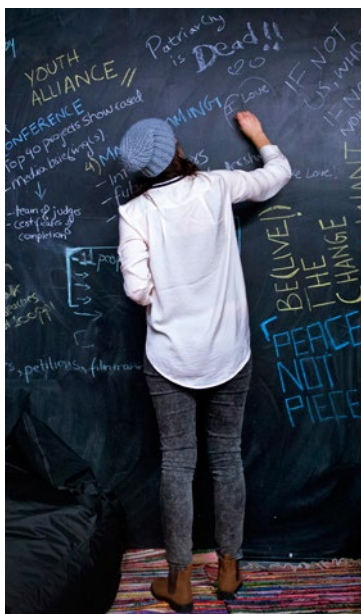

FOTO: ALINE LESSNER/IMAGER BANK SWEDEN/SE

Engelska förekommer i dag som företags- och undervisningsspråk.

- det egna nationella minoritetsspråket och att få möjlighet att lära sig främmande språk.

Men vare sig man fruktar eller hoppas på att engelskan en dag ska ersätta svenskan får man nog vänta. De flesta svenskar har, all internationalisering till trots, sina rötter i ett samhälle som engelskan inte kan täcka. De lever i en rik språklig tradition med litteratur på

alla nivåer och med berättelser och visor, skämt och talesätt. Inte heller de utlandsfödda utgår från en engelskspråkig kultur. Och även om ungdomar i dag blandar upp sitt språk med fraser och uttryck på engelska är det svenska de talar och skriver i sitt dagliga liv. Engelskans inflytande ökar, men svenska språket kommer ändå att bestå för över-skådlig framtid.

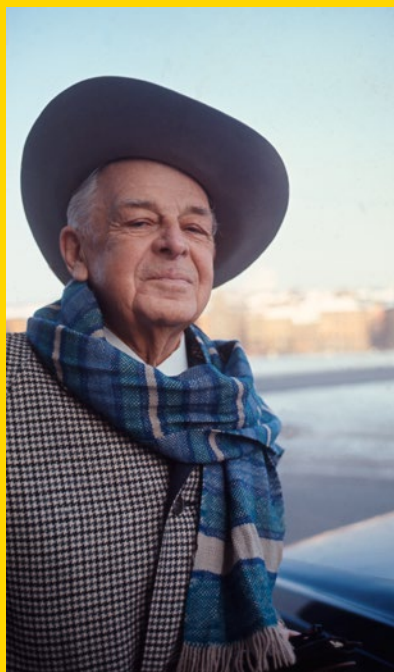

FOTO: ULF STRÄHLE/STYTT

Evert Taube – en av våra mest folkära visdiktare.

TIO FÖRFATTARE SOM GENOM SITT SPRÅK TAGIT PLATS I SVENSKA FOLKETS HJÄRTA

Carl Michael Bellman (1740–1795). Levande 1700-talspoet. Alla svenskar kan sjunga något av honom.

August Strindberg (1849–1912). Språklig banbrytare på 1800-talet, fortfarande modern. "Min eld är den största i Sverige", sade han själv, och detsamma kan sägas om hans språkliga energi.

Hjalmar Söderberg (1869–1941). Sekelskiftesförfattare med klar och avskalad stil med en underton av vemod. Stilistiskt ideal för många, men oeffterhärmlig.

Selma Lagerlöf (1845–1940). Ingen kan berätta som hon.

Evert Taube (1890–1976). Trubadur och författare. Romantiker och realist. Har skapat sommaren i svenskarnas hjärta.

Harry Martinson (1904–1978). Ordskapare för både det karga enbusklandet och Aniaras rymdnatt.

Sara Lidman (1923–2004). Öppnade med Tjärdalen och Hjortronlandet människors öron för Västerbottendialekten. Fortsatte med Järnbaneepoet.

Tove Jansson (1914–2001), finlandssvensk, skapare av Muminvärlden i ord och bild. Har fått rikssvenskar att bli förälskade i finlandssvenskt uttal och finlandssvenska ord som "råddig".

Astrid Lindgren (1907–2002). Språklig påhittighet och en egen talspråklig berättartone. Roligast och sorgligast.

Lennart Hellsing (1921–2015). Rim, ramsor och språklekar. Läst och sjungen av alla åldrar. Far till Krakel Spektakel och Kusin Vitamin.

Författaren, **Catharina Grünbaum**, har varit språkvårdare vid Svenska språknämnden och därefter vid Dagens Nyheter.

Bland hennes språkböcker märks *Strövtåg i språket*, *I sällskap med språket* och *Språkbladet*.

Copyright: Svenska institutet, juni 2016.

Innehållet är skyddat av svensk upphovsrätt. Texten får återges, överföras, visas, publiceras och distribueras med hänvisning till sharingsweden.se. Fotografier och illustrationer får emellertid inte användas.

Svenska institutet är en statlig myndighet som verkar för att öka omvärldens intresse och förtroende för Sverige. Genom strategisk kommunikation och utbyte inom kultur, utbildning, vetenskap och näringsliv främjar vi samarbete och långsiktiga relationer med andra länder.

SI har också det övergripande ansvaret för stöd till undervisning om Sverige och svenska språket i utlandet. Svensk-undervisning och Sverigestudier bedrivs vid drygt 225 universitet i ett fyrtiotal länder. Störst utbredning utanför Norden har svenskundervisningen i Tyskland, USA och Ryssland, men även i Frankrike, Polen och Vitryssland är intresset stort.

För mer information om Svenska institutet och Sverige, besök gärna Si.se, Sharingsweden.se och Sweden.se. En gratis webbkurs i svenska för nybörjare finns på Learningswedish.se.

